

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

*Հետազոտության թեման՝ էպոսի դերը հայրենասիրության եւ ազգային
արժեհամակարգի ձեւավորման գործում*

Առարկան՝ Հայոց լեզու եւ գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Հակոբյան Արարսյա Կարապետի

Ուսումնական հաստատություն՝ Գեղարքունիք, Գավառի N2 միջն. դպրոց

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Էպոսի ձևավորման գրական ակունքները եւ ժամանակակից փիլիսոփայությունը	6
Էպոսի գաղափարական բովանդակությունը եւ դասավանդման մեթոդները.....	10
Եզրակացություն	18
Օգտագործված գրականության ցանկ եւ արտաքին հղումներ.....	19

Ներածություն

Հետազոտության արդիականությունը: Հայրենական կրթության ժողովրդավարացումն ու մարդկայնացումը, ուսուցման մերժումը այն մոդելի համաձայն, որում աշակերտը համարվում է մանկավարժական ազդեցության օբյեկտ, աշակերտակենտրոն կրթության համակարգի նախապատվությունը, այս ամենը գործոններ են, որոնք կանխորոշում են այն պայմանները, որոնցով դաստիարակելու են հոգևոր անհատականությունը:

Կրթության փիլիսոփայության մեջ մշակութաբանական մոտեցման ձևավորումը ոչ միայն որոշում է գրական կրթության բովանդակության կարևորագույն խնդիրները, այլ նաև ծառայում է որպես դրանց տեսական և մեթոդական հիմնավորում: Գրական կրթության մշակութային և տրամաբանական ասպեկտի էությունը գրական երևույթների ըմբռնման մեջ է լայն գեղագիտական և փիլիսոփայական ընդհանրացման համատեքստում, որը ներառում է տեղեկություններ Հայաստանի պատմությունից, տեսությունից և արվեստի պատմությունից:

Գրական ստեղծագործությունն ինքնին մշակութային տեղեկատվության ամենահարուստ աղբյուրն է: Դպրոցում բանահյուսության, գրական ստեղծագործությունների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս սովորողներին սովորել փաստեր բնիկ և այլ ժողովուրդների նյութական և հոգևոր մշակույթի, նրանց պատմության, դիցաբանական և կրոնական գաղափարների, փիլիսոփայության, բարոյականության:

Բանահյուսությունը մի ժողովրդի պատմության և նրա մշակույթի մասին գիտելիքների գանձարան է: Բանավոր ժողովրդական արվեստի ստեղծագործությունները պարունակում են մարդու բարոյական կողմի պատմում են մերձավորի հանդեպ սիրո, հավատարմության և արդարության մասին, դաստիարակում են աշխատանքի հանդեպ սերը, անվախությունը թշնամիների և ահեղ ուժերի առաջ: Ժողովրդական արվեստը, զարգացնելով աշակերտների հոգևոր աշխարհը, նրանց ծանոթացնում է բարոյական բարձր արժեքների հետ: Դպրոցում էպոսի ուսումնասիրությունը նվիրված դասերի կրթական և դաստիարակչական ազդեցության ուժեղացման՝ խնդրի լուծման

կարևորության և մեթոդական նպատակահարմարության գիտակցումը որոշեց մեր հետազոտության թեմայի ընտրությունը:

Հետազոտության օբյեկտը: Անձնական գնահատման մակարդակով բարդ էպիկական տեքստերը խորապես ընկալելու ունակությունը ձևավորվում է այն պայմանով, որ աշակերտները պատկերացումներ ձևավորեն էպոսի պոետիկայի առանձնահատկությունների մասին՝ հուզական փորձառությունների հիման վրա, որոնք կապված են երիտասարդ ընթերցողի երևակայության աշխատանքի հետ և ասոցիացիաներ, որոնք առաջանում են էպոսը կարդալիս և վերլուծելիս: Էպոսի պոետիկայի ուսումնասիրությունը ժողովրդի պատմության, մշակույթի մասին գիտելիքների ներգրավմամբ ուսանողների մտքում հիմք է ստեղծում էպիկական տեքստերի ամբողջական պատկերը որպես հայկական մշակույթի բաղկացուցիչ մաս::

Հետազոտության առարկան էպոսների ուսումնասիրության մեթոդներն ու տեխնիկան են՝ ուղղված աշակերտների մեջ հերոսների միջին էթիկական կերպարների ձևավորմանը, որոնք մարմնավորում էին ժողովրդական իդեալներ՝ ուժ, քաջություն, արդարություն, սեր:

Հետազոտության նպատակը: Էպոսի գեղարվեստական պոետիկայի ուսումնասիրությունը, պատմամշակութային բնույթի տեղեկատվության ներգրավումը հիմք է ստեղծում դպրոցականների բարոյական և գեղագիտական զարգացման համար, նպաստելով հայկական ժողովրդական խոսքի հարստության զարգացմանը, անձի անհատականության ձևավորմանը: . Այս մոտեցմամբ ուսուցիչը հնարավորություն ունի հաշվի առնել փոքր և մեծ աշակերտների կողմից էպոսի ընկալման առանձնահատկությունները; փուլերով իրականացնել աշակերտների կողմից էպոսի պոետիկայի իմացությունը՝ պարզից մինչև բարդ.

-ստեղծել գրականության միջառարկայական կապեր հայրենիքի, պատմության, համաշխարհային գեղարվեստական մշակույթի, երաժշտության, կերպարվեստի թեմաների ուսումնասիրության հետ.

-աջակցել երեխաների մշտական ուշադրությանը ժողովրդական արվեստի ակունքներին.

-գարգացնել աշակերտների ասոցիատիվ մտածողությունը;

-խթանել ընթերցանության ցանկությունը, ընդլայնել շրջանակն ու ծավալը արտադասարանական ընթերցանության միջոցով և այլն:

Հետևյալ նպատակները իրականացվում են հատուկ հետազոտական խնդիրների միջոցով.

-բացահայտել մշակութաբանությունը, ազգագրությունը, գրականությունը, որպես ժողովրդական մշակույթի երևույթ. հաստատել էպոսի ուսումնասիրության հաջորդականությունը դպրոցում (դասից դաս);

դպրոցական ծրագրերի և ուսումնական միջոցների հիման վրա մշակել հատուկ առաջարկություններ հիմնական և լրացուցիչ գրականության ընտրության համար.

-բնութագրել աշակերտների կողմից էպոսի յուրացման առանձնահատկությունները,

բացահայտել տարբեր դասարանների աշակերտների կողմից դրա ընկալման առանձնահատկությունները.

-առաջարկել դասերի լավագույն, ամենաարդյունավետ ձևերը, որոնք կարող են ապահովել ժողովրդական արվեստի ստեղծագործությունների խորը ըմբռնում.

տեսականորեն հիմնավորել և փորձնականորեն ստուգել էպոսների ուսումնասիրման համար մշակված դասերի համակարգի արդյունավետությունը՝ հաշվի առնելով պատմությունից և դպրոցական այլ առարկաներից թեմաների ներգրավումը:

Աշխատանքի կառուցվածքը: Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, հիմնական բովանդակությունից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից: Աշխատանքը բաղկացած է էջից:

Էպոսի ձեւավորման գրական ակունքները եւ ժամանակակից փիլիսոփայությունը

Մասնա ծռերը հայկական ազգային էպոս է, որը ստեղծվել է միջնադարում արաբների արշավանքների ժամանակ: «Մասնա ծռերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ արձանագրել է Գարեգին Սրվանձյանը 1873 թվականին: Էպոսի գաղափարական հիմքը հայ ժողովրդի հերոսական պայքարն է իր թշնամիների դեմ: «Մասնա ծռերը» բաղկացած է 4 ճյուղից, որոնցից յուրաքանչյուրը կրում է հերոսների անունները՝ «Սանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Սասունցի». Դավիթ» և «Փոքրիկ Մհեր»: Ամենաբնորոշ հատկանիշը հայ դուցասունների անպարտելիությունն է: Ժողովուրդն իր սիրելի հերոսներին անվանել է «ծռեր», այսինքն՝ խենթ խիզախ տղամարդիկ: Նրանք աչքի են ընկնում իրենց գեղեցկությամբ, արքայական ուժով ու զորությամբ, որոնք ստանում են մայր բնությունից, հայրենի հողից ու ջրից: Մասնա հերոսները որքան էլ ատեն բռնությունն ու ստրկությունը, նրանք կռվում են թշնամիների դեմ, բայց ամենևին էլ դաժան ու անհոգի չեն: Նրանք պայքարում են միայն հայրենի հողի պաշտպանության համար, իրենք երբեք չեն հարձակվում ուրիշների վրա: Էպոսը կրում է խաղաղության, ընտանիքի, մեծերի հանդեպ հարգանքի գաղափարը: Էպոսը լավագույնն է ճանաչվել Ֆրանսիայում կայացած միջազգային մրցույթում: (Ազատ Եղիազարյան, 2013)

Էպոսի ամբողջական, ընդլայնված տարբերակը լույս է տեսել 1939 թ. թարգմանվել է ռուսերեն, ինչպես նաև թարգմանվել է ֆրանսերեն, չինարեն, անգլերեն, գերմաներեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն և այլ լեզուներով: «Մասնա ծռերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձյանը 1873 թվականին, Կրպոյի ճանապարհի մյուս կողմում գտնվող Մշո Առնիստ գյուղում և տպագրել Պոլսում «Գրոցներ Բրոցում և Սասունցի Դավիթ կամ Մհերի դուռ» վերնագրով: (Արուսյակ Սահակյան)

Երկրորդ տարբերակը Մանուկ Աբեղյանը գրել է իր հորեղբայր Նախո Մոկատից Էջմիածնում 1886 թվականին և տպագրել Շուշիում «Դավիթ և Մհեր», նոր տարբերակներ

գրել են Գ.Հովսեփյանը, Հ.Դադյանը, Ս.Հայկունինը, Ա.Աբեղյանը, Ե. Լալայանը, Կ.Մելիք-Օգանջանյանը, Ա.Գանալանյանը և ուրիշներ:

«Սասնա ծռեր» դյուցազներգությունը ոգևորել է մեր շատ գրողների, ովքեր այդ նյութով գրել են ինքնուրույն պոեմեր: Դրանցից են Հովհաննես Թումանյանի «Սասունցի Դավիթը» (1902), Ավետիք Իսահակյանի «Սասնա Մհեր»-ը (1917-1937), Եղիշե Չարենցի «Սասունցի Դավիթը» (1933): «Սասունցի Դավիթ» ճյուղը թատերգության են վերածել Հակոբ Օշականը (քնարախաղ)՝ կրելով Թումանյանի ակնհայտ ազդեցությունը, Վահան Թոթովենցը, Վաղարշ Վաղարշյանը: Այն արձակ վերապատմել է Նաիրի Զարյանը: «Սասնա ծռերը» ժամանակին ցանկանում էր մշակել Դանիել Վարուժանը: Փոքր Մհերի կերպարը ոգևորել է Հրանտ Մաթևոսյանին: Դյուցազներգության նյութով ստեղծված բոլոր գործերի մեջ լավագույնը Հ. Թումանյանի պոեմն է:

Մ.Աբեղյանի, Գ.Աբովի, Ա.Գանալանյանի խմբագրությամբ «Սասնա ծռերի» 1000-ամյակի առթիվ գրված ավելի քան 60 պատմվածքների հիման վրա հյուսվել է «Սասունցի Դավիթ» մեկ կոլեկտիվ ձեռագիրը: (Հովսեփ Օրբելի, 1978)

Ժամանակակից աշխարհում, մի կողմից, կան լայն հնարավորություններ անկաշկանդ քննարկումների՝ մշակութային, սոցիալ-քաղաքական և տնտեսական համակարգերի միջև, որն օգնում է հաղթահարել սոցիալ-մշակութային խոչընդոտները և տարբեր արժեհամակարգերի սերտաճումը, սակայն, մյուս կողմից, այս փոփոխությունները նոր խնդիրներ են ստեղծում ազգային ինքնության պահպանման առումով: Բարոյական և էթիկական համակարգերի վերափոխումները, համամարդկային արժեքների միասնական հարթակ ստեղծելու միտումները միաժամանակ սպառնալիք են ազգային ինքնության պահպանմանը: Օրեցօր սրվում են ազգամիջյան ու կրոնական հակամարտությունները: Ինքնության ճգնաժամը նկատելի է ամենուր, դրա տարածմանը նպաստում է համամարդկային փոփոխությունների ու փոխակերպումների քառսը: Այս համատեքստում «ես»-ն առավել քան երբևէ կարիք ունի «Մենք»-ի օգնության : Այսպիսով, սեփական էության արտացոլումը դառնում է անհրաժեշտություն:

Ազգային ինքնության հատկանիշների իմացությունն ու գնահատումը «իսկական» էության որոնումն է, որն իր հերթին նպաստում է ազգային ներդաշնակ զարգացմանը համամարդկային համատեքստում: Ինչպես գիտենք, ազգային ինքնության համակարգը բազմաչափ է և ներառում է տարբեր բաղադրիչներ, որոնց մեջ կարևոր դեր է խաղում պատմական հիշողությունը՝ հյուսելով ինքնության «սարդոստայնը»: Պատմական հիշողության մեջ ամրապնդվում են ոչ միայն անցյալի իրադարձությունները, այլև դրանց կոնկրետ ընկալումն ու ըմբռնումը: Խոսքը, մասնավորապես, ոչ միայն տարեգրությունների, այլև բանավոր պատմության մասին է, որոնցից յուրաքանչյուրին բնորոշ է ինքնության պահպանման ու ըմբռնման առանձնահատուկ ձևեր: Բանավոր հիշողությունը, հանդես գալով մշակույթի տեսքով, լավագույնս արտացոլում է այն ամենը, ինչ դուրս է եկել տարեգրությունից: Այս համատեքստում անգնահատելի է բանահյուսության, մասնավորապես, էպոսի դերը: Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ ատենախոսության մեջ հետազոտության հատուկ առարկա է հանդիսանում «Մասնա ծոեր» հայ ժողովրդական էպոսը, որը դարեր շարունակ հաջորդ սերունդներին փոխանցվել է որպես յուրատեսակ «վկայական»: Ժողովրդական էպոսն արտացոլում էր հայ ժողովրդի հավաքական կերպարն իր ներքին բոլոր հակասություններով ու յուրահատկություններով: Էպոսական հերոսների կերպարում հայկական հոգեկան կերտվածքի դիալեկտիկան դրսևորվել է առասպելական սյուժեներով և այլաբանական իմաստներով, որոնք ցանկանում են վերծանվել և համակողմանի ուսումնասիրվել: Բարոյական և արժեքային համակարգերի հիմնական դրույթներն արտահայտվել են հայ էպոսում, Խնդիրները, որոնց արդիականությունը ընդգծվում է արդի համատեքստում: (Արուսյակ Սահակյան)

Հայկական էպոսը դիցաբանականի և պատմականի ներդաշնակ միահյուսումն է, որը պարունակում է ոչ միայն աշխարհի զգացմունքային և ստեղծագործական ընկալումը, այլև իրականության բանական և ճանաչողական ըմբռնման առանձնահատկությունները: Էպոսում արտացոլված են նաև հայ ազգային ինքնության արքետիպային գծերը, որոնք ատենախոսության մեջ բնութագրվում են որպես «քնած ինքնություն», ինքնության ինքնապահպանման, հավերժական ինքնության հավատքի

արխետիպ (հավերժական հայ): Էպոսը հերքում է նաև «աշխարհի արդարության» առասպելը: Այսպիսով, կարելի է նկատել, որ հայ ժողովրդական էպոսը պարունակում է հայ ինքնության արքետիպային հատկանիշներ, որոնք սերնդեսերունդ անցնելով կատարել են ինքնության պահպանման գործառույթ, ընդ որում՝ այսօր էլ չեն կորցրել իրենց արդիականությունը: (Արուսյակ Մահակյան)

Էպոսի գաղափարական բովանդակությունը եւ դասավանդման մեթոդները

Աշակերտները միջին դասարաններում արդեն անցել են «Մասնա ծոեր» էպոսի և նրա գրական ստեղծագործությունների հատվածները և ծանոթ են նյութին:

10-րդ դասարանում էպոսի ավելի խորը և համապարփակ ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս ավելի շատ ուշադրություն դարձնել դրա գաղափարական բովանդակությանը, բացահայտել այս հոյակապ բանահյուսական հուշարձանի նյութը, բարձրացնել դրա բովանդակության վերաբերյալ հարցեր և կրթել աշակերտներին էպիկական վեպի ոգով:Թեև մենք առանձին ժամ ենք հատկացնում էպոսի գաղափարական բովանդակության ուսուցմանը, սակայն անցնելով դրա միջով, մենք ուշադիր, շերտ առ շերտ, ուսանողների հետ միասին բացահայտում ենք տվյալ ժամին բացահայտվելիք թեմային առնչվող գաղափարական բովանդակությունը (սյուժե, կերպարների վերլուծություն և այլն): Իսկ գաղափարական բովանդակությանը նվիրված ժամը հնարավորություն է տալիս ներդաշնակեցնել նախորդ ժամերին ասվածը, նոր բացահայտումներ անել ու ընդհանրացնել:

Նախքան էպոսի գաղափարական բովանդակությունը մանրամասն բացահայտելը, մենք ընդհանուր պատկերացում կկազմենք այս ժանրի մասին՝ ներկայացնելով նաև այլ ժողովուրդների էպոսները. Հարցին, թե ինչու էպոսն այսօր չի հորինվում, պատասխանում ենք, որ էպոսը հորինված է մարդկության մանկության տարիներին: Այնուհետև մեր էպոսի ստեղծման ժամանակաշրջանը, գաղափարները, բարոյական սկզբունքները, մարդկային և մարդու մասին պատկերացումներով, ժողովրդի կոլեկտիվ կենսափորձով, մենք խոսելու ենք վավերացված մնայուն արժեքների մասին, շեշտում , որ արժեքները տարբեր կերպ են ընդունվում և ընկալվում: յուրաքանչյուր դարաշրջանում:

Դասարանը կահավորում ենք էպոսի թեմաներին համահունչ ստեղծված տարբեր նյութերով: Մինչ էպոսի ուսումնասիրության ավարտը, դասասենյակի էպոսին նվիրված

անկյունում ավելացվում են աշակերտների կողմից էպոսի թեմաներով արված նկարներ,գրություններ եւ այլն:

Աշակերտները թղթապանակներում հավաքում են էպոսի թեմաներով իրենց ստեղծագործությունները, էսսեները, մտքերը, բանաստեղծությունները: Մի խումբ աշակերտներ աշխատում են էպոսի իրենց ընտրած հատվածի ներկայացման նախապատրաստման վրա:

Շատ եմ կարևորում «Սասնա ծռեր» պոեմի նյութի, ստեղծման ժամանակաշրջանի, հետազոտողների կարծիքների մասին գիտելիքների տրամադրումը աշակերտներին: Քանի որ դպրոցականները ամառվա ընթացքում նախօրոք կարդացել են էպոսը, գրառումներ կատարել տետրերում, անվանել հերոսներին, համառոտ ներկայացրել նրանց: Աշակերտներին հանձնարարվում է կազմել էպոսային տետր, որտեղ կատարել են տարբեր առաջադրանքներ:

Էպոսի գաղափարական բովանդակությունն ուսումնասիրելիս խնդիր եմ դրել աշակերտներին դաստիարակել այն ներկայացնող հիմնական տարրերով՝ ազնվություն, հայրենասիրություն, բարձր բարոյականություն:Ես աշխատում եմ նրանց ազգային մտածողության, պետականության նկատմամբ վերաբերմունքի զարգացման վրա:

Սասնա ծռերը մի ամբողջ համակարգ է, որը կրթում ու դաստիարակում է մի ամբողջ ժողովուրդ: Որովհետեւ էպոսի ուսուցումը նախատեսված է 10-րդ դասարանի համար, եւ որովհետեւ երիտասարդները հակված են ավելի անկախ լինելու, ուստի ես աշխատում եմ ոչ թե պատրաստի մեկնաբանություններ ու գաղափարներ տալ, այլ իրենց՝ սովորողների միջոցով բացահայտել էպոսի գաղափարական բովանդակությունը:

Մենք գիտենք, որ մեր ազգի՝ որպես տեսակի գոյության հիմքում ընկած է հայրենասիրությունը լավագույնս դրսևորվել է էպոսում: Հայրենասիրությունը էպոսի հերոսների մոտ ժամանակ առ ժամանակ ի հայտ եկած երեւույթ չէ:

Սա նրանց առօրյան է և դրսևորվում է նրանց բոլոր գործողություններում՝ օտար զավթիչների դեմ պայքարում, երկրի կառուցման, սոցիալական անարդարության դեմ

պայքարում, ընտանեկան ավանդույթների պահպանման գործում, նույնիսկ զայրույթի կամ զայրույթի պահերին: լիբիկական տրամադրություն. Բոլոր դեպքերում նրանք չեն կորցնում իրենց մարդկային բնավորությունը. նրանք արդար են, ազնվական, զուտ մանկական պարզությամբ, բռնության հանդեպ անողորմ:

Սասնա դուցազունների բոլոր չորս սերունդներին բնորոշ է հայրենիքին ու ժողովրդին անշահախնդիր ու անսասան նվիրվածությունը, նվաճողների ու բռնակալների դեմ հետևողական վճռականությունը: Դրանք ներկայացնում են պայքար հազարամյակների անհավասար շահագործման պայմաններում գոյության իրավունքի, մեր ազգային արժեքների պահպանման համար, որոնք ժամանակի ընթացքում ձևափոխվում են, բայց բովանդակությունը մնում է նույնը: Հատկապես Սասունցի Դավթի կերպարով սիրելի հերոսի սխրագործությունները պատկերելիս ժողովուրդն ազատություն է տալիս երևակայությանը և հիպերբոլիկ պատկերներով ծաղրում նրան: Իսկ բռնակալ Մելիքն ու մարդասպան հեզնանքով ներկայացնում է իր կամակատարներին:

Ասում են՝ մեր էպոսում մարմնավորված արժեքները դեռ արդիական են նրանց կենսունակությունը (վկա ապրիլյան քառօրյա պատերազմը): Դրանից բխում է, որ այն, ինչ այսօր տեղի է ունենում, իր հիմքն ունի էպոսում: Օրինակներ են բերում.

Դրական և բացասական կերպարների համեմատություն.

- իշխանության առումով (Դավիթ և Մելիք),
- երդմանը հավատարմության առումով (Արմաղան, ապա խալիֆ եւ մելիք).

Նրանք առաջարկում են համեմատության այլ հիմքեր և տալիս են պատասխաններ: Խոսքը մեր հերոսների նկատմամբ վերաբերմունքի մասին է (էպոսում՝ այսօր): Նկատում ենք, որ ուժեղներին թուլացնելու միտում ունենք:

Էպոսի գաղափարական առանձնահատկություններից է ազատատենչությունը: Այնտեղ ազատությունը ներկայացվում է որպես յուրաքանչյուր մարդու բնական իրավունք:

Հերոսները, պաշտպանելով իրենց ազատությունը, չեն զրկում ուրիշներին այս իրավունքից: Սասունում բոլորը հավասար են և ազատ: Նրանք չեն էլ գիտակցում, էլ ուր մնաց թե հավակնեն իրենց համար հատուկ կարգավիճակ մարդկանց որևէ խմբի մեջ (ընտանիք, հարազատներ, հայրենակիցներ և այլն): Նրանք ազատ էին և վեր էին կանգնած մարդու կողմից ստեղծված արհեստական օրենքներից:

Աշակերտներին հրավիրում են կարծիքներ փոխանակելու ազատության մասին այսօրվա պատկերացումների շուրջ: Սա գաղափարական բովանդակության գծերից մեկն է դեպի պետականություն ուղղված աշխարհայացքը, որը մեր էպոսում տարբեր կերպ էր լուսավորվում ու ցուցադրվում հերոսների գործողություններում և խոսքերում: Օրինակ՝ Ծովինարը խալիֆին հարցնում է <<Իրենց երկրում հրաման կամ օրենք չկա՞, որ ուզում են հղի կնոջը սպանել>>:

Օհանը ձայնով խոսում է Դավիթի հետ. «Եթե չկատարենք մեր սահմանած օրենքը...» Կամ, ասենք, քեռի Թորոսի օրինակով: Սասնա, բոլոր հերոսները մեռած են, Թորոս քեռին չմեռավ, և երբ Փոքր Մհերը մնաց անժառանգ ու անմահ (հոր անեծքը գործում էր), Քեռի Թորոսը մահացավ «սկզբում» (քանի որ պետականությունն էլ չէր շարունակվելու):

Աշակերտները բերում են այլ օրինակներ: Սակայն ընդգծվում է նաև, որ մեր ժողովրդի իդեալներն անձնավորող դուցազունները անտարբերությամբ ու արհամարհանքով են վերաբերվում իշխանության դիրքին ու թագավորական գահերին:

Նրանցից յուրաքանչյուրը կանգնած է թագավոր դառնալու հնարավորության առաջ, նույնիսկ բոլորին դա առաջարկվում է, բայց նրանք բոլորը մերժում են նման հնարավորությունը:

Դեռ միջնադարում մեր ժողովուրդը կնոջ նկատմամբ լուսավոր հայացք ուներ՝ վերագրելով նրան ոչ միայն տղամարդկանց նույն իրավունքները, այլև պարտականությունները: Էպոսում հայ կանայք քաջ են ու անկախ: Խանդութն ու Գոհարը կռվում են իրենց սիրահարների հետ՝ իրենց ուժերը ստուգելու համար:

Միրուց դրդված Դավթի հետևից բոքիկ վազելով՝ Խանդուրը վիրավորվում է անհարկի համբույրից, ծեծում է սիրելի տղամարդուն և ասում.

-Դու քո հոր զավակն ես, ես՝ իմ:

Մեր էպոսի դրական կերպարներն օժտված են արժանապատվության բարձր զգացումով: Միայն ազնիվ մարդիկ կարող են իրենց պարկեշտ պահել:

Ազնվությունը էպոսի գաղափարական հասկանիշներից է: ազնվությունը մեր հերոսների համար նպատակին հասնելու ուղիղ ճանապարհն է: Նրանք ազնիվ են և անկեղծ ինչպես իրենց, այնպես էլ այլ մարդկանց հետ հարաբերություններում: Նրանց մարդկայնությունը ծնվում է ազնվությունից: Էպոսում կան բազմաթիվ օրինակներ, որոնք գտնում և ներկայացնում են աշակերտները: Մեր ազնիվ հերոս Դավիթը զենքը չի բարձրացնում քնած Մելիքի վրա, նրանց արթնացնում է կռվի համար: Սասունում մարդկանց շահագործում չի եղել: Երբ բանվորները լսում են, որ Սասունում հարկեր չեն վերցնում, ամեն կողմից գնում են այնտեղ: Սասնա իշխանները չեղարկում են հարկերը, ոչնչացնում ավազակներին ու ավարը վերադարձնում ժողովրդին: Նրանցից ոչ մեկի մտքով անգամ չի անցնում դիպչել պարտված թշնամու ունեցվածքին: Մելիքին սպանելուց հետո Դավիթը արձակում է իր զորքը, վերադառնում է Սասուն՝ որպես մահվան ապացույց միայն Մելիքի ականջը սայլի վրա տանելով, ոչ թե որպես ավար:

Մեր դուցազուններն առանձնանում են փոխադարձ հարգանքով և հանդուրժողականությամբ, ջերմ հոգատարությամբ և սիրելիների հանդեպ անմնացորդ սիրով, խաղաղությամբ, խաղաղ կյանքի գաղափարով, քաջալերում են մեր դուցազուններին պայքարել ոչ միայն հայ ժողովրդի, այլև առհասարակ այլ ժողովուրդների համար: Էպոսում մշակվում է գաղափարական գիծ, որ ժողովուրդները միմյանց նկատմամբ թշնամություն չունեն, տիրակալները թշնամություն են հրահրում: Էպոսում ներկայացված են ունիվերսալ գաղափարներ. համաշխարհային պայքար պատերազմի դեմ, արարչագործության պայքար կործանման դեմ, պայքար հանուն արդարության, պայքար անարդարության դեմ:

Էպոսի գաղափարական բովանդակության այս կամ այն գիծը ներկայացնող նմուշները հարուստ են ու բազմազան: Դրանք դուրս են գրվում և ներկայացվում ուսանողների խմբերի կողմից, որոնցից յուրաքանչյուրին հանձնարարվում է գաղափարական բովանդակության գծով օրինակներ բերել էպոսից:

Առաջարկում եմ տարբեր խնդրահարույց հարցեր, օրինակ.

- Սասունը հիմնել են Սանասարն ու Բաղդասարը, ինչու՞ են Դավիթին ասում Սասունցի:
- միայն ծագող արևն էր (Մեծ Մհեր), իսկ մայր մտնելը (Փոքր Մհեր) ինչու՞ էր անհրաժեշտ:
- Ինչու՞ երկրային Դավիթից հետո պայծառացավ մեր ժողովրդի վերջին հերոսը (Փոքր Մհերը):
- Արդյո՞ք ժողովուրդներն իրենց մտածելակերպով նման են, օրինակներ բերեք,
- ինչու՞ է Մելիքը մահանում փոսում (որովհետև չար ուժերը գետնի տակ են):

Դասավանդելով գաղափարական բովանդակությունը՝ շեշտում եմ, որ մեր Հայրենիքը մեր քրիստոնեական էությունն է, մեր ինքնագիտակցության աստվածատուր ուղին, մեր տեսակը, որը մենք պետք է կրենք: Մենք պետք է ունենանք ոչ միայն Հայրենիքի տարածքային, նյութական ընկալում, այլև հոգեւոր: Հայրենիքը մարդկանց սվյալ համայնքի հոգևոր աշխարհի ձևն է:

Էպոսում ներկայացված գաղափարները, որոնք այն դարձնում են մերը, ազգային ինքնության վկայություններից են և ապացույցն այն բանի, որ մեր ժողովուրդն էապես քրիստոնյա է:

Ինչու՞ ծոեր: Դասագրքում բացատրվում է, որ ժողովուրդն իր սիրելի կերպարների անվանել է «ծուռ»՝ նկատի ունենալով նրանց շեղումը սովորականից, անսովորից, խենթ, խիզախ: Մեկ էլ կավելացնեմ, քանի որ մեր «ծուռ» հերոսները մեր ժողովրդի մարմնավորումն են, ժողովուրդը նրանց մեջ տեսավ իրեն՝ քրիստոնյա, Աստծո ստեղծած

մարդ, ով սկզբում շեղվեց Աստծո օրենքներից և դարձավ ծուռ (մեղք գործեց), հետևաբար գլխավոր հերոսները կատարյալներ են, նույնիսկ կատարյալ մարդկանց դասին պատկանող, ծուռ: Այսինքն՝ դրանք վերացական կերպարներ չեն, այլ իրական մարդիկ՝ իրենց թերություններով ու արժանիքներով:

Այս ծոերը պայքարում են չարի դեմ: Էպոսում առաջին տեղում է պայքարը չարի դեմ:

Էպոսում չարիքը Մսրա Մելիքն է, նվաճողը, շորթողը, որ ստիպում է իր ժողովրդին պատերազմի: Մարեցիներն էլ չեն սիրում նրան:

Հայերը դարեր շարունակ պետականություն չեն ունեցել. Հայ եկեղեցու գոյությունը հայապահպանության անվիճելի գործոն է: Նրա դերն անգնահատելի է մեր ժողովրդի կյանքում: Պատահական չէ, որ գլխավոր հերոս Դավիթն իր աշխատանքը սկսում է Մարութ Սարի վանքի վերականգնմամբ: Խորհուրդը սա է՝ Դավիթը ոչ միայն վանք է կառուցել, այլև հավատը վերականգնել է իր եկեղեցու հանդեպ: Հիշենք, թե քանի աղանդ կար միջնադարում, որոնք հակադրվում էին մեր առաքելական եկեղեցուն: Նույնիսկ Էպոսի գլխավոր հերոսի անունը վերցված է Աստվածաշնչից: Աստվածաշնչյան Դավիթը Աստծո կողմից նշանակված թագավոր էր, և հայ ժողովուրդը երագում էր ունենալ այդպիսի արդար առաջնորդ: Հայի իդեալը ճշմարիտ քրիստոնյա լինելն է, իսկ իրեն բաժին հասած դժբախտությունների պատճառը Հայը փնտրում էր ոչ թե ուրիշներին, այլ իրեն, իր անհավատությանը:

Էպոսի ավարտը կարելի է այսպես մեկնաբանել: Փոքր Մհերն այլևս երեխա չէ Թերևս պետք է հասկանալ, որ հայ մարդն իր ֆիզիկական էությանմբ հասել է մի կատարյալ վիճակի, նա այլևս կարիք չունի մարմնական, երկրային կատարելության, և կարիք չկա ինքն իրեն նորացնելու, մի. նոր սերնդի կերտման. Աստվածային, նրա նյութական ձևը Փոքր Մհերի կերպարով արդեն կատարյալ է:

Մենք հոգեպես կատարյալ չենք: Փոքր Մհերն այն հայ ժողովուրդն է, ով ապրելու է այս աշխարհագրական կետում՝ ժայռերի մեջ կծկված և սպասելու է Քրիստոսի երկրորդ գալուստին:

Մեր էպիկական պայքարի հերոսները սերնդեսերունդ՝ նախ պայքարում են դևերի ու չարի, ապա չար մարդկանց և վերջապես իրենց մեջ եղած չարի, իրենց այլասերված էության դեմ:

Պատահական չէ, որ էպոսը կերտելիս (8-10-րդ դար) ծնվել է մեր հզոր հանճարը Նարեկացին (X դար), որի հիմնական գաղափարը հենց սա էր՝ մարդու պայքարն ինքն իր հետ: Մաքրագործում, գղջում, որպեսզի շտկի ինքն իրեն և վերադառնա իր կուռված նախկին վիճակին:

Եզրակացություն

Մեր ժողովուրդը, ունենալով հարուստ պատմական փորձ և հասուն գիտակցություն, դարեր շարունակ իր նվիրական մտքերն ու երազանքները դրոշմել է մեր ժողովրդական վեպում, և դա օգնել է մեզ մեր թշնամիների դեմ պայքարում:

Դարեր շարունակ էպոսը կրթել է մեր ժողովրդին՝ նրան տալով կատարյալ մարդու իդեալ՝ ունենալով մանկական մաքրություն, արժանապատվություն, արդարություն, ազնվականություն, բայց միևնույն ժամանակ մարդասեր, արատավոր, մարդասեր, խաղաղասեր, ազատասեր, հայրենասեր, ընկերասեր, եղբայրասեր և չարի դեմ: Միրո արմատի կրկնությունը պատահական չէ. Սա մեր քրիստոնեական էության կարևոր հատկանիշն է: Հավատով ու հույսով, նաև սիրով...

Մեր էպոսը մարդկության կողմից երբևէ ստեղծված ամենափայլուն արվեստի գործերից է: Դրանում մարմնավորված գաղափարները արդիական են այսօր և շարունակելու են մեր ժողովրդին տանել դեպի կատարելություն:

Աշակերտները, բացահայտելով էպիկական հարցերի գաղափարական բովանդակությունը, կհայտնվի տեսլական՝ ո՞վ դառնալ, ո՞ր շարժվել:

Մեր այսօրվա իրականությունը, մեր հեռուստաշոունները, մթնոլորտը այն պարարտ հողը չէ, որի վրա պետք է աճի ու մեծանա հայ ընտանիքը: Երիտասարդ սերնդին օղի պես պետք է մեր բանահյուսությունը, մեր դասական գրականությունն ու արվեստը:

Օգտագործված գրականության ցանկ եւ արտաքին հղումներ

- (1) Գարեգին Սրվանձտյան, Երկեր, հատոր 1, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1978, էջեր 31-33:
- (2) Williams A. Wilson, Herder, Folklor and Romantic Nationalism, The Journal of Popular Culture, Volume 6, Issue 4, Spring 1973, 819-835, p. 820.
- (3) Williams A. Wilson, Herder, Folklor and Romantic Nationalism, The Journal of Popular Culture, Volume 6, Issue 4, Spring 1973, 819-835, p. 832.
- (4) Dana Prescott Howell, The Development of Soviet Folkloristiks (RLE Folklore), Routledge, London: 1992, p. 390.
- (5) Հովսեփ Օրբելի, Հայկական հերոսական էպոսը, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1956, էջ 6:
- (6) Մանուկ Աբեղյան, Երկեր, հատոր Ա, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1966, էջեր 445-446:
- (7) Մանուկ Աբեղյան, Մատենագրություն «Մասունցի Դավիթ» հայ ժողովրդական վեպի մասին, (7-59), էջ 48, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Մասունցի Դավիթ (Հորեղյանական ժողովածու նվիրված էպոսի 1000-ամյակին)*, ԱրմՖԱՆ-ի հրատարակչություն, Երևան, 1939:
- (8) Արուսյակ Սահակյան, «Մասնա ծոերի» պատումների քննական համեմատություն, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1975, էջ 40:
- (9) Արուսյակ Սահակյան, «Մասնա ծոերի» պատումների քննական համեմատություն, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1975, էջ 58:
- (10) Lauri Honko, Epic and Identity: National, Regional, Communal, Individual; Oral Tradition 11/1 (1996); 18-36, p. 29.
- (11) Lauri Honko, Epic and Identity: National, Regional, Communal, Individual; Oral Tradition 11/1 (1996); 18-36, pp. 30-31.

(12) Արսեն Տերտերյան, Նախաբան. «Սասունցի Դավթի» հազարամյակը (III - XL), էջ XXXVIII, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Արսեն Տերտերյան (խմբ.), Սասունցի Դավիթ – 1000, Պետական համալսարանի հրատարակչություն, Երևան 1939:*

(13) Արսեն Տերտերյան, Նախաբան. «Սասունցի Դավթի» հազարամյակը (III - XL), էջ XXXV, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Արսեն Տերտերյան (խմբ.), Սասունցի Դավիթ – 1000, Պետական համալսարանի հրատարակչություն, Երևան 1939:*

(14) Արսեն Տերտերյան, Նախաբան. «Սասունցի Դավթի» հազարամյակը (III - XL), էջ X, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Արսեն Տերտերյան (խմբ.), Սասունցի Դավիթ – 1000, Պետական համալսարանի հրատարակչություն, Երևան 1939:*

(15) Մկրտիչ Մկրյան, «Սասունցի Դավիթ» հայ ժողովրդական մեծ էպոսը (3-37), էջ 4, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Արսեն Տերտերյան (խմբ.), Սասունցի Դավիթ – 1000, Պետական համալսարանի հրատարակչություն, Երևան 1939:*

(16) Սարգիս Հարությունյան, Վերջաբան. հայ ժողովրդական վեպը (կուլտուր-պատմական ակնարկ) (619-642), էջ 642, հետևյալ գրքում *Սասնա ծռեր, «Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան, 1977:*

(17) Գրիգոր Գրիգորյան, Էպոսի ժանրային հատկանիշները, «Լույս» հրատարակչություն, Երևան, 1985, էջ 157:

(18) Ազատ Եղիազարյան, «Սասնա ծռեր» վեպի պոետիկան, «Անտարես», Երևան, 2013, էջ 311:

(19) Մանուկ Աբեղյան և Կարապետ Մելիք-Օհանջանյան, Ներածություն, , էջեր 26-30, հետևյալ գրքում *Սասնա Ծռեր, հատոր Ա, Մանուկ Աբեղյան և Կարապետ Մելիք-Օհանջանյան (խմբագիրներ), Պետական հրատարակչություն, Երևան, 1936:*

(20) Մանուկ Աբեղյան, Մատենագրություն «Սասունցի Դավիթ» հայ ժողովրդական վեպի մասին, (7-59), էջ 48, հետևյալ ժողովածուի մեջ *Սասունցի Դավիթ (Հոբելյանական ժողովածու նվիրված էպոսի 1000-ամյակին), ԱրմՖԱՆ-ի հրատարակչություն, Երևան, 1939:*

(21) Հակոբ Օշական, Արևելահայ բանասիրությունը և էջմիածին, Անթիլիաս, 1948, էջ 196, հղումը՝ ըստ Գրիգոր Պըլտեան, Տարմ, Սարգիս Խաչենց – Փրինթինգտոն, «Վահե Սեթեան», Պեյրուֆ-Երևան, 2016: